

Tommi Hoikkala, Ossi Rahkonen, Christoffer Tigerstedt ja Jussi Tuormaa

Tv ja Postmanin lapsuusteorian ainekset

Tapaus Neil Postman on kiinnostava monesta syystä. Hänen kirjansa *Teaching as a Conserving Activity* (1979) ja *The Disappearance of Childhood. How TV is changing children's lives* (1982), ovat saavuttaneet suuren huomion eivät vain USA:ssa vaan myös Pohjoismaissa. Oletettavasti myös hänen tuorein kirjansa - *Amusing Ourselves to Death* (1985a) - tulee menestymään samalla tavalla.

Postmanin kirjojen vastaanotto ilmentää jollakin tavoin kasvatustieteiden vallitsevaa sekaannusta tai epävarmuutta, yrityksiä etsiä kenties uusia asemia ja perustoja tietoyhteiskunnan lasten kasvatukseen. Hänen kirjansa voivat vedota yhtä hyvin edistyskäsityksiin (mitä se on?) kuin konservatiivisiin (sama juttu) asenteisiin. Itse Postman on mediaekologian professori New Yorkissa ja lähinnä avoimen konservatiivisen viestintä- ja yhteiskuntapoliittisen strategian puhemies. Leima otsaan siis?

Mielenkiintoista on myös se, että Postman edusti vielä 1970-luvun alussa täysin vastakkaista näkökul-

maa. Hän on kääntänyt silloisen pedagogisen radikalisminsa ylösalaisin. Aiemmin hän vaati ajastaan jälkeen jäänyttä koulua vastaamaan uusien viestintäkeinojen heittämiin haasteeseen: kuva ja ääni sen ikuisen lukemisen tilalle. Tuttua ehkä ex-ylioppilasradikaaleille, tämän päivän pikkulasten ja koululaisten vanhemmille?

A. A Look at Mr. Postman

Luku- ja kirjoitustaito koulun pyhänä lehmänä - Postman 1970-luvun puoliväliin asti

1970-luvun puoliväliin asti Postman voitiin sijoittaa amerikkalaisten radikaalipedagogien joukkoon. Yhdessä monivuotisen kirjoittajakumppaninsa, Charles Weingartnerin kanssa hän julkaisi vuonna 1967 huomiota herättäneen kirjan *Teaching as a Subversive Activity*, suomennos 1970 *Uutta luova opetus*. Kritiikkinsä kärjen kirjoittajat suuntasivat jälkeensä kouluinstituution haluttomuuteen ja kyvyttömyyteen pysyä mukana viestintäteknologian kehityk-

sessä ja haasteissa.

Samaan aikaan kun lasten "on eletävä television, elokuvan, LP-levyjen, tietoliikennesatelliittien ja lasersäteen myötä, heidän opettajansa puhuvat edelleen ikäänkuin ainoa näyttämöllä oleva tiedotusväline olisi Gutenbergin kirjapainotaito" (Postman & Weingartner 1970, 26-27). Postman ja Weingartner moittivat ihmisiä myös "uusien informaatioviestinten leviämisen vastustamisesta"; ihmiset tuntevat heidän mukaansa "pakonomaista tarvetta puolustaa vanhaa epäilyttävää tai todellista kilpailua vastaan" (mt. 160-161).

Tämän kannan Postman nielaisi 10 vuotta myöhemmin!

1967 Postman ja Weingartner löivät sävelen, joka soi vahvasti vielä kuusi vuotta myöhemmin, jolloin ilmestyi *The School Book* (1973). Siinä nimetään lukutaito ja painettu sana pedagogiikan pyhäksi lehmäksi. Se on haudattava ja peitettävä elektronisin viestimin. Sillä noin puolella oppilaista lukutaito oli tehoton tiedonhankinnan muoto. Aurinko nousee modernien kuva- ja ääniviestinten myötä. Lapset olivat sitä paitsi jo pienestä pitäen tottuneet hankkimaan tietonsa näiden uusien viestinten avulla. Miksipä koulu ei soisi lapsille tätä mahdollisuutta (ks. Mörsäri 1984).

Postman puhuu siis uusien kommunikatiivisten kompetenssien kehittämisen puolesta. Toistaiseksi.

Lehmänkäännös: lehmä nousee kuolleista - Postman vuoden 1979 jälkeen

Kirjansa *Teaching as a Conserving Activity* esipuheessa Postman kertoo Weingartnerin ehdottaneen jo varhaisessa vaiheessa, että heidän yhdessä kirjoittamansa kirjat - viisi kappaletta 12 vuoden aikana - saatet-

taisiin loppuun sanoin "tai päinvastoin". Tämä siksi että heidän analysoimaansa teemaa saattoi aina käsitellä myös toisesta, päinvastaisesta näkökulmasta. He pidättäytyivät tästä mahdollisuudesta kuitenkin uskottavuussyistä.

Postman ei vuonna 1979 päättänyt uutta kirjaansa sanoihin "tai päinvastoin". Sen sijaan hän aloitti uuden sarjan kirjoja, joille sopisi yläotsake "Päinvastoin" verrattuna hänen aikaisemmin julkaisemiinsa kirjoihin. Haudattu lehmä piti kaivaa taas esiin.

Lehmänkäännös ei saa oikeastaan mitään selitystä. Se on vain "seuraus näkökulman vaihdoksesta" (1980, 8). Postman on varmaan oikeassa todetessaan että "koulukritiikki" on sesonkityötä. Julkisuuden mielenkiinto koulukysymyksiin vaihtelee kuin vuoksi ja luode" (mt. 15). Kummallisempaa on ehkä, että professorin omat koulua ja kuvallisia viestimiä koskevat argumentit näyttävät vaihtelevan kuin vuoksi ja luode konsanaan. Itse asiassa hän kehittää kokonaisen ajatusrakennelman, "filosofian", niin kuin hän asian ilmaisee, tälle vuorovesilogikalle. Filosofiaansa hän kutsuu "termostaattiteoriaksi".

Termostaatti on keskeisimpiä Postmanin käyttämistä vertauskuvista. Se on luonnontieteellinen kuten niin monet hänen vertauskuvistaan. Tämä tuntuu antavan hänen argumentaatioonsa sekä poleemista voimaa että vesittää sen samalla yhteiskuntatieteellisesti.

Postman tahtoo puolustautua "muutoksen hyökkäystä" vastaan. Hän kammoksuu "yhä kiihtyvämpää muutoksen muodostamaa uhkaa". Puolustautumisvälineekseen hän valitsee termostaattiteorian. Se perustuu siihen, että pedagogiikan on "suojeltava traditiota tilanteessa, jossa muu ympäristö tuottaa uutta",

vastaavasti sen on "luotava uutta kun muu yhteiskunta on traditioiden ohjaama". Termostaattiteorian "ta-voite on paljastaa jatkuvasti ajan-kohtaisen kulttuurin vinoutumia (...) ja toimia niitä vastaan" (mt. 18-20).

Mutta mikä on vinoutuma? Se tuntuu olevan makuasia. Postmanin teoria saa tässä kohtaa vahvasti normatiivisen juonteeseen. Hänen mukaansa vinoutumia syntyy kuvallisten viestinten hallitsemassa maisemassa. Välineenä televisioon liittyy tiettyjä ominaisuuksia: se on "epäanalyttinen", "auktoritatiivinen" sekä "katkeamaton". Nämä ominaisuudet saavat yliotteen kulttuurissa mikäli muut voimat eivät niitä tasapainota. Tällainen voima voi olla esim. koulu: "perinteisessä koulussa on selvästi vähemmän vikaa (...) television ja muiden elektronisten viestinten aikana". Muuten vinoutumat "turmelevat nuorisomme". (mt. 40-58).

Postmanin äkkijarrutus: "Olemme saavuttaneet pisteen, jossa säilyttäminen on ongelma eikä kehittäminen" (mt. 21).

Postman ain't no "post"-man!

Stabiilissa yhteiskunnassa - jollaisena Postman ilmeisesti pitää 1950- ja 1960-lukujen Yhdysvaltoja (!) - "on säilyttävä funktio liioittelua tai suorastaan häiritsevä tekijä." Tällä tavoin hän tekee oikeutetuksi entisen radikaalipedagogiikkansa. "Mutta vahvasti muuttuvassa ja menneisyyteen välinpitämättömästi suhtautuvassa kulttuurissa" - ts. 1970- ja erityisesti 1980-luvulla - "tulee tästä vastuusta koulun tärkein tehtävä" (mt. 22).

Kaikki tiet vievät informaatioon

Postmanin toinen ajatusperusta on hänen informaatioympäristöteoriansa. "Viestimet pitävät koossa yhteiskuntaa ja viestintämallit määrittävät

yhteiskunnan kehitystä" (mt. 27). Tätä ajatusta yhdistettynä termos- taattiteoriaan hän kehittää sovel- taakseen sitä kahteen empiiriseen kohteeseen: kouluun (Postman 1980) ja lapsuuteen (Postman 1985b). Analyysit ovat analogiset, sekä koulu että lapsuus perustuvat kirjoitetulle sanalle ja kuvaviestimet uhkaavat kumpaakin. Yhteistä on myös kuvan ja sanan asettaminen toisensa täysin poissulkeviksi. Ilman tällaista vies- tinfetisismiä Postmanin olisi ilmeisen vaikeaa taikoa lapsuus pois maise- mistä. Siitä kuitenkin myöhemmin.

Postman ei ole täysin tietämätön informaatioideterminismistään. Hän pysähtyy hetkeksi: "Tuntuu siltä, että olen putoamaisillani re- duktionismin salakuoppaan. Minut valtaa sanoin kuvaamattoman suuri halu sanoa, että informaatiostruktuuri pystyy selittämään kaiken kulttuu- risen tapahtumisen. Mutta sehän olisi hölynpölyä" (Postman 1980, 38). Sen sijaan hän ei pidä ongelmaa koskevaa ratkaisuaan hölynpölynä. Hän määrittelee - jälleen luonnon- tieteellistä vertausta käyttäen: "Kulttuurissa hallitsevat informaatio- käytännöt ovat sen merkittävimpiä 'geenejä'. Geenien tavoin informaatiokäytännöt tuottavat salaperäisellä tavalla kulttuurin yleiset piirteet, tavalla joka muistuttaa ennalta annettua käytäntöä" (mt.).

B. Lapsuuden kohtalo

Lyhenevä lapsuus

Alunperin kiinnostuimme Postmanin ajattelusta hänen lapsuuden katoamisesta koskevan teoriansa vuoksi (Postman 1985b, ks. myös Tigerstedt ym. 1985). Teoria rakentuu yksinomaan informaatorakenteen muutoksien varaan. Hänen teesiensä tueksi esittämä empiirinen aineisto osuu usein naulan kantaan. Mitä hän

havainnoikin - tv-sarjoja, mainospätkiä, urheilukilpailuja, sukupuolisuutta - hän löytää varhaiskypsiä lapsia tai uuslapsellisia aikuisia.

Hyvästä esimerkistä käyvät lasten omat leikit. Näitä korvaavat viralliset, "ammattilaismaiset" järjestelyt ja kuolemanvakavat pelit, joita harjoitetaan ilman spontaanisuutta, tiukan valvonnan ja ankaran kilpailuhengen siivittämistä. Lasten leikeistä on tullut aikuisten asia. (Postman 1985b, 137-139).

Postman on reagoinut siihen, että lapsuuden ja nuoruuden yhteiskunnalliset ehdot ovat suuresti muuttuneet erityisesti viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana: perinteet liudentuvat, arki pirstoutuu, muutosten nopeus kasvaa. Mutta eniten Postman reagoi kulttuurin visualisoitumiseen. Hän esittää taitavasti tätä koskevia empiirisiä esimerkkejä - siinä lienee hänen kirjansa vetovoiman salaisuus. Se vetoaa ammattiauttajiin ja totta tosiaan: ihmisten välisen vuorovaikutuksen olennaiset tukipilarit ovat murene-massa, pystymmekö hallitsemaan muutoksen? Ennakoimaton ja tuntematon luo turvattomuutta ihmisten pariin ylipäätään, miksi Neil Postman olisi poikkeus. Eikö tämä ole viime kädessä hänen lehmänkäännöksensä takana?²

Postman haluaa siis muuttaa kurssia. Mutta hän ei ole turhan vaatimaton: "(...) kirjan päämerkitys ei ole väitteessä, että lapsuus on katoamassa, vaan teoriassa, joka selittää, miksi näin on käymässä." (mt. 6).

Tähän on paljon sanottavaa, mutta ennen sitä esittelemme Postmanin teorian ytimen.

Lapsuuden nousu ja tuho

Postmanin mukaan lapsuutta ei ole ilman lukutaitoa, koulua ja hä-

peää. Postman historiallistaa lapsuuden, sitoo sen tiettyyn informaatioympäristöön. Lapsuuden historia voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen.

(1) Jo antiikin Kreikassa ja Roomassa vallitsi lapsuus eräänlaisessa itumuodossaan. Lukutaito, koulu ja häpeä katosivat kuitenkin barbaarisena keskiaikana. Lapset elivät suullisessa maailmassa, jakoivat aikuisten kanssa saman sosiaalisen alueen ilman niitä rajoituksia, joita segregoivat instituutiot tuovat muassaan. Kommunikaatioympäristö oli yksi ja yhteinen: kaikilla oli pääsy kaikkeen. Arki oli siksi jotain, jota tänään kutsuttaisiin häpeämättömäksi ja säädyttömäksi (tai vulgaariksi, joka tarkoittaa sekä arkista-rahvaanomaista että karkeaa, säädyttöä, pinnallista).

(2) Gutenberg toi mukanaan eriytyvän kommunikaatioympäristön. Toisaalta oli lukutaitoisia, kirjallisia henkilöitä, toisaalta ei-kirjallisia. Tori ja katu salaisuuksineen, raakuuksineen ja tragedioineen saivat asteittain antaa sijaa suljetummalle kouluympäristölle ja kirjoitetun sanan salaisuuksille. Kasvattajista tuli Kerberoksia, joista riippui missä iässä lapsille alettiin raottaa ovea salaisuuksien äärelle.

Mallin solmukohta on lukutaito. Postmanilla se on koko kulttuuria siviloiva tekniikka. Yksilölle lukemaan oppiminen on tietyn käyttäytymisen oppimista. Lukeminen vaatii kärsivällisyyttä ja analyttisyyttä. Lukija on kurinalainen ja kykenee lykkäämään tarpeidensa välitöntä tyydyttämistä.

Postmanin lapsuusteoria voidaan nähdä lapsuuden aikakautena syntyvän kirjallisen yksilön suojeluohjelmana. Toisaalta se on myös ei-kirjallisten yksilöiden (lapset) ja niiden ympärille luodun maailman (lapsuuden) suojeluohjelma.

(3) Elektroninen ja graafinen

mullistus, joka jo 1800-luvun lopusta lähtien on perusteellisesti muuttanut kommunikaatioympäristöä, muodostaa uhan. Painettu sana on tänään pas-sé. Kuva (ja ääni) voittaa sanan. Ja sen mukana uusi symbolimaailma ja uusi logiikka. Tai ei-logiikka.

Postman on ensinnäkin huolissaan siitä, että syntyvä informaatiotulva on kontrolloimaton. Ajan ja paikan rajat hämärtyvät. Viestintämuodot muuttuvat globaaliksi ja epäpersoonallisiksi. Syntyy "massaihminen".

Toiseksi hän vierastaakin uutta informaatiomuotoa. Siinä on jotain hyvin uhkaavaa, kun se muuttuu järkeilevästä, loogisesta ei-järkeilevään, sanallisesta kuvalliseen, rationaalista tunteenomaiseksi. Postman korostaa, että "kuvia ja graafisia esityksiä voidaan sanoa kognitiivisesti regressiivisiksi (...) ainakin painettuun sanaan verrattuna". Kirjoitettu sana on kokemuksen abstraktio, kun taas kuvat ovat kokemusten konkreettisia esityksiä. Erona sanallisiin lauseisiin, kuvia ei voida osoittaa vääriksi. (mt. 81).

Mutta ei siinä kaikki. Tv:n infantiili kuvashow ei vaadi eikä kehitä mitään. Kolmanneksi tv on viestin, joka Postmanin mukaan paljastaa kaikki kaikille. Illuusiottomille tv-sukupolville mikään inhimillinen ei ole vierasta eikä mikään raakuus kammottavaa. Väkivalta, kärsimys, itsekkyydys, turvattomuus ja kaikenlainen kelvottomuus on jos ei itse koettua niin ainakin tv:stä tuttua. Ja näyttämölle juoksee uusi olento: aikuislapsi.

Siten Postman katsoo osoittaneensa, että lapsuuden kolme ehtoa ovat katoamassa:

- a. lukutaito; käsitteellinen ja analyyttinen ajattelu häviää, koska olemme puolustuskyvyttömiä kuvan suhteen,
- b. koulu ja opetus; kuvien kä-

sittäminen ei vaadi opetusta eikä mitään erityisiä valmiuksia,

- c. häpeä; tv toimii yhteiskunnallisena paljastajana.

Kommunikaatioympäristö on (jälleen) eriytymätön. Seurauksena on, että tv ja muut elektroniset viestimet palauttavat "käyttöön ne viestintäolot, jotka vallitsivat 1300- ja 1400-luvuilla" (mt. 88)!

C. Kuka käyttää ja mitä?

Mistä Postman on kotoisin?

Voiko Postmanin lapsusteoretisoinnin liittää johonkin yhteiskuntatieteelliseen perinteeseen? Vai onko hän vain yksi monista yhdysvaltalaisista sujuvakynäisistä pamfletisteista?

Ensisijaisesti hän vaikuttaa kai olemalla nk. kulttuurikriitikko. Sellaisena hän sopii pitkään massayhteiskunta- ja massaihmisskriitikkojen jonoon, mikä on leimallisesti yhdysvaltalainen ilmiö (ks. Postman 1980, 67 ja Postman 1985b, 78).

Massayhteiskunta-analyysit muodostavat hyvin kirjavan kokonaisuuden. Itse massayhteiskunnan käsite toimii eräänlaisena ideaalityyppinä, jota kulttuurikriitikot ovat rikastuttaneet tärkeinä pitäminaan empiirisiin havainnoin (genrestä, ks. esim. Al-lardt 1965, 112-130). Siksi keskustelu massayhteiskunnasta on monihaarainen. Yksi tämän puun haaroista koskee joukkoviestintää. Tällä oksalla Postman istuu. Siellä kysytään, kuinka joukkoviestintä vaikuttaa yhteiskuntarakenteeseen, kansalaisyhteiskunnan ja valtion väliseen suhteeseen, millainen on sekundaariryhmien asema joukkoviestinten yhteydessä jne. Massaihminen on sukua Riesmanin ulospäin ohjautuvalle ("other-directed") ihmiselle. Riesman on muuten kirjoittaja, johon Postman viittaa erityisen mieluusti teokses-

saan **Teaching as a Conserving Activity**.

Postmanin tarkat havainnot tuovat usein mieleen Adornon ja Horkheimerin (esim, 1981, 143-195; Adorno 1957) sekä erityisesti Marcusen (1968) kulttuuriteollisuutta koskevia kannanottoja. Esim. Jussi Kotkavirta (1985) kirjoittaa: "Postmanin huomiota voisi varmasti terävöittää esimerkiksi Adornon analyysillä kulttuuriteollisuudesta."

Ja totta tosiaan - kaikki he näyttävät taistelevan samaa vihollista vastaan: yksilön yksilöllisten arvojen ("kulttuuri" Adornon mukaan) tukahduttamista vastaan, massakulttuuria ja sen "vinoutumia" (Postman) vastaan. Kaikki he tuntuvat kantavan mukanaan implisiittisen manipulatiiteetin eivätkä ole kiinnostuneita kulttuuriteollisuuden tuotteiden koodauksesta tai dekodeuksesta. Sekä kulttuuriteollisuuden tuotteiden tuottajat että niiden kuluttajat koostuvat eriytymättömästä ihmisjoukosta. Kuluttajat ovat sitä paitsi passiivisia ja puolustuskyvyttömiä.

Myös tässä on yhtäläisyys: Adorno ja Horkheimer asettavat nk. aidon kulttuurin tai aidon taiteoksen ja kulttuuriteollisuuden tuotteet normatiivisesti vastakkain. Postman taas painetun sanan kulttuurin ja kuvakulttuurin. Kuvakulttuuri tai kulttuuriteollisuus tuottavat vain yksinkertaistettuja standarditavaroita massakulutukseen. Tämä on täysin muuta kuin nk. aito kulttuuri ja painettu sana (kirjallinen kulttuuri), jotka kumpikin vaativat käyttäjältään kriittistä, loogista ajattelukykyä.

Kuitenkin Postmanin yhtymäkohdat kriittiseen teoriaan ovat melko pinnallisia ja haettuja. Ei vähiten sen takia, että Postmanilta puuttuu selvä yhteiskuntakäsitys tai -analyysi. Hänen informaatioympäristössään ei ole taloutta tai politiikkaa, ei

luokkia, intressiristiriitoja tai valtaa. Yhteiskunta näyttää puuttuvan tyystin hänen mallistaan. Postmanin kritiikki ei ole yhteiskuntakritiikkiä.

Juuri tässä pisteessä massayhteiskuntakritiikko Postman eroaa esim. Adornosta & Horkheimerista sekä Marcusesta kuin yö ja päivä. Postman on huolissaan siitä, että televisio lakaisee tullessaan lapsuuden pois ja samalla vallitsevan yhteiskunnan moraaliperusta luhistuu kasaan. Yhteiskunta joutuu epäjärjestykseen. Kriittinen teoria oli huolissaan taas siitä, että kulttuuriteollisuus - tv sen vaikuttavimpana elementtinä (ks. Adorno & Horkheimer 1981, 147) - tuhoaa valistuksen (ja emansipaation), kontrolloi kansalaisia, integroi heidät vallitsevaan yhteiskuntaan ja näin vahvistaa sen perustaa.

Eniten asialla on vanha Marcuse. Hänelle tv on yhteiskunnallinen kitti, joka pitää kapitalismin kasassa luomalla keinotekoisia tarpeita. Tv on solminut petollisen avioliiton työväenluokan kanssa. "Television ja muiden vastaavien tiedotusvälineiden toiminnan lakkaaminen saattaisi panna alulle sen mitä kapitalismin sisäiset ristiriidat aivät ole saaneet aikaan: järjestelmän hajoamisen." (Marcuse 1968, 193).

Postmanille elektroniset viestimet eivät ole yhteiskunnallisen kontrollin väline. Hänelle ne ovat vain - viestinten vinoutumiin perustuva, viestintärakenteellinen - uhka erilaisia arvoja, normeja, traditioita jne. vastaan. Postman ei ole yhteiskuntakritiikko vaan moraaliteknologi.

Postman antaa lapsuusteoriasaan pinon aineksia yhteiskuntakritiikkiin onnistumatta kuitenkaan itse tekemään sellaista kritiikkiä.

Postmanin moraalikritiikin aukkoja

Käsityksemme on siis, että Post-

manin intressi ei ole ensi sijassa yhteiskuntatieteellinen eikä edes informaatioteoreettinen - vaikka hänellä on tällä tasolla paljonkin annettavaa - vaan ennen muuta **moraalikriittinen**. Hänen vaikutusanalyysinsä, kuinka viestimet vaikuttavat meihin, koskee kulttuurin moraal-ilmastoa. Ja tässä hän onnistuu, maalaillessaan monia kulttuurin absurditeetteja.

Mutta samalla käy analyysin vähän niin ja näin. Roska on roskaa, siitä riippumatta mitä merkityksiä ihmiset repivät roskastaan. Yhtäältä hyvää, toisaalta huonoa. Tämä kansanviisaus tuntuu ohjaavan Postmanin ajattelun kulkua. Hän tietää, mikä kaunistaa ja mikä rumentaa, mikä jalostaa ja mikä madaltaa. A priori.

Taktiikka on sama kuin tv-kriitikon. Kriitikon tavoite on organisoida merkityksiä katsojille (katsojien puolesta?). Metodina on positiivinen tai negatiivinen valistus.

Ei siinä mitään. Sillä kriitikko on vain kriitikko (ja siksi roska ei ole suinkaan aina roskaa). Mutta jos ottaa tehtäväkseen korkealentoisesti luoda kokonainen lapsusteoria tämmöiseltä normatiiviselta perustalta, syntyy analyysiin helposti isoja aukkoja. Postmanin tapauksessa aukot liittyvät mm.

(a) hänen informaatiodeterminismiinsä (ks. kommentit edellä),

(b) hänen käsityksiinsä lähettäjistä, vastaanottajasta ja näiden välisestä suhteesta sekä

(c) siihen kenen asialla hän liikkuu pedagogisine strategioineen.

(a) Postmanin lapsusteorian voima ja heikkous lienee samassa: informaatioympäristössä. Hänen kirjansa (1985b) vetovoimaisuus palautuu sen taitaviin ja teräviin havaintoihin, jotka koskevat yhdys-

valtalaista viestinten maailmaa. Pulma syntyy siitä, että hän valitsee informaatioympäristön Suuren Lapsusteorian ainoaksi teoreettiseksi jalustaksi (ks. Kotkavirta 1985). Informaatioympäristö on kuitenkin vain yksi näkökulma aiheeseen. Lapsuudelle voidaan antaa myös muita merkityksiä: psykoanalyttisia, kehityspsykologisia, sosiologisia ym.

Sosiologisesta näkökulmasta korostamme mieluusti, että viestimet toimivat aina tietystä (ja näin vaihtelevassa) sosiaalisessa ja kulttuurisessa yhteydessä, sosiaalisesti ja kulttuurisesti eriytynein yleisöin. Toinen sosiologinen vaatimus nousee siitä, että lapsuuden kohtaloa tulisi tarkastella perherakenteen muutosten, erilaisten laitosten kehkeytymisen (lastentarhat, koulu, organisoitu vapaa-aika), asuinympäristön luonteen, yhteiskunnan eri ikäryhmiin jakaantumisen ym. läpi tai kautta. Palkkatyön luonnetta unohtamatta, sehän on sfääri jonne lapsilla ei ole asiaa.

Vähin mitä voi sanoa, on että useat tekijät ylläpitävät selvää yhteiskunnan jakautumista eri-ikäisten ryhmiin siitä riippumatta, että lapset puhtaasti informaation tasolla voivat entistä helpommin päästä nk. aikuismaailmaan ja sen mysteerihin käsiksi. Nuorten vapaa-ajan laitostuminen (institutionalisoituminen) kantaa myös muassaan ikäryhmän mukaan eriytymisen.

Toinen ilmaus sille, että viestin eristetään toimintayhteydestään, on sen käsittäminen ulkoiseksi voimaksi, joka yksinkertaisesti hallitsee käyttäjänsä. Viestin sijaitsee ihmisten ulkopuolella, se ei ole elimellinen osa ihmisten elämää ja arkea. Tämä ajatus perustuu oletukselle, että on olemassa jokin luonnollinen elämänyhteys, antropologinen vakio, johon sähköinen viestin ei kuulu.

Tämän mukaan lapset ja nuoret

olisivat jossain neitseellisessä, viat-
tomassa tilassa, johon sähköiset
viestimet tunkeutuvat ja jota ne
rajoittavat ja jonka ne likaavat.
Tai vieläkin pahempaa: viestimet
käyttävät lapsia/nuoria kaupallisesti
hyväkseen. Lapset ja nuoret eivät
tässä tapauksessa ole muuta kuin
uhreja, joita viestimet (Postmanilla,
markkinavoimat useimmissa esityk-
sissä, jotka perustuivat erilaatuisiin
manipulaatioteeseihin) muovailevat
omien pyrkimystensä mukaan. Post-
manin ajattelussa viestimet toimivat
kavalasti. Ne ovat tässä hetkessä
kiinni, maailmankuvaa pirstovia,
epäanalyyttisiä ja siksi yksipuolisesti
elämyksellisiä. Niiden kuluttaminen
perustuu välittömään nautintoon,
ei ponnisteluun. Siksi ne saavat
pitävän otteen lapsista ja nuorista.

Tämä ajattelutapa, joka on
luonteenomainen Postmanille 1970-
luvun lopusta lähtien, asettaa kysy-
myksen näin: mitä viestin tekee
ihmiselle? Vaihtoehtoinen kysymys
on: mitä ihmiset tekevät viestimellä
(ks. Roe 1983a, 1).

(b) Ennen kuin tarkastelemme
tätä kysymystä, luomme silmäyksen
muutamiin Postmanin lapsusteorian
julkilausumattomiin oletuksiin.

Myös omalla alueellaan, tiedo-
tustutkimuksessa Postman yksinker-
taistaa. Jo edellä kävi selväksi,
että Postman ottaa annettuna sen
seikan, että kirjoitettu sana vaatii
"analyyttistä" ajattelua ja että luku-
taito sivilisoi kulttuuria. Toisin
on kuvan laita. Se on tiedollisesti
regressiivinen, tunteenomainen ja
epäsivistävä.

Ilman tätä musta-valko -asetel-
maa olisi lapsuuden poistaikomina
hankalaa. Asetelma on epäilemättä
Postmanin havaintojen taustalla.

Esim. vastakohtapari aikuinen-
lapsi, jolla Postman työskentelee
läpi kirjansa, nousee epäilyttävästä
"aikuismainen lukemiskäyttäytyminen"

-ilmaisusta (Postman 1985b, 85).
Postman nimittäin olettaa, että
kaikkien aikuisten lukeminen voidaan
puristaa tällaiseksi abstraktioksi.
Tästä oletuksesta hän sitten johtaa
erilaisia ilmaisuja, jotka kuvaavat
kokonaisen historiallisen ajanjakson,
ts. lapsuuden aikakauden 'aikuismai-
suutta'. Hän puhuu suruttomasti
"lukutaitoisesta yksilöstä", "luku-
taitoisesta suhtautumistavasta", "luku-
taitoisesta asenteesta" ja "lukutaitoi-
sista maailmasta" (mt. 80-85).

Tyylilleen uskollisena Postman
olettaa, että kaikkien tv-katsojien
reseptio on valettavissa yhteen
muottiin. Kuva "nimenomaan (...) hallitsee katsojan tietoisuutta ja välittää ratkaisevat merkityssisällöt. (...) (I)hmiset katsovat televisiota. He eivät lue sitä. Eivätkä he pahemmin kuuntele sitä. He katsovat sitä. Tämä koskee aikuisia ja lapsia, intellektuelleja ja työläisiä, hulluja ja viisaita." (mt. 86). Hän kirjoittaa jopa, että kuusi- ja kuusikymmen-
vuotias ovat yhtä päteviä vastaanot-
tamaan television tarjonnan!

Postmanin ihannemaailmassa
ovat lapset siis lapsia ja aikuiset
aikuisia. Mutta suhteessa televisioon
pätee yhtälö aikuinen = lapsi =
intellektuelli = työläinen = hullu
= viisas.

Postman on, kuten mainittu,
kiinnostunut siitä, kuinka viestimet
vaikuttavat meihin, kuinka ne käyt-
tävät hyväkseen lapsia ja nuoria.
Mutta se on vain yksi menettelyta-
pa. Kiinnostavampaa on tarkastella
kuinka lapset ja nuoret käyttävät
viestimiä. Tämä näkökulma kumoaa
usean Postmanin johtopäätöksistä.
Seuraavassa muutama lapsuutta
ja kuvaviestimiä koskeva esimerkki.

(1) Postman on ilmeisesti oikeas-
sa esittäessään, että viestimet,
erityisesti tv paljastaa "aikuisten
maailman", yhdenmukaistaa kulttuu-
ria. Mutta onko tämä vaikutus suora

kuten Postman näyttää oletavan. Hän ei erottele subjektin oman toiminnan kautta saatuja kokemuksia (primäärit kokemukset) viestinten kautta saatavista kokemuksista (sekundäärit kokemukset), mikä vastaa lähinnä toiminnan katselua ja on siksi fiktiivistä osallistumista (vrt. Ziehe & Stubenrauch 1983; Hoikkala 1986).

Epäilemättä myös sekundäärisillä kokemuksilla on seurauksensa. Ikä ei esim. ole enää entisellä tavalla auktoriteettia tuottava ominaisuus, koska siihen ei liity entisenlaista tietomonopolia. Siksi ikään liittyvä valta-asetelma on alkanut murentua ja nuoret saavat näin jonkinlaista latenttia valtaa.

Ziehe & Stubenrauch ja Postman tekevät tästä kuitenkin täysin poikkeavat johtopäätökset. Edellisten mukaan tilanne lisää nuorten mahdollisuutta kritisoida ja katsoa elämänkysymyksiä omapäisesti. Postman ei sen sijaan näe tällaista mahdollisuutta: hän puhuu vain siitä kuinka nuoret kyynistyvät ja tulevat välinpitämättöksi passiivisessa ja ei-luovassa merkityksessä.

Tässä ei ole kysymys asetelmas- ta joko kriittisiä tai passiivisia lapsia. Ziehen ja Stubenrauchin näkemyksessä on olennaista että omapäisyystendenssin käsitetään rajaavan lapsia ja nuoria aikuisista. Kun taas Postmanin ajatelmät johtavat vastakohtaan: rajat häipyvät tyystin - on aikuislapsia ja lapsia- aikuisia.

(2) Sen lisäksi, että vastaanottajat ovat Postmanin mallissa viestinten suoran vaikutuksen kohteena, he ovat eriytymätön ryhmä (ikään, sosiaaliryhmään tai sukupuoleen katsomatta). Mitä tapahtuu jos eriy- tämme yleisöä?

Asetelma ainakin monimutkai- tuu. Staattinen ja homogeeninen maisema muuttuu dynaamiseksi

ja heterogeeniseksi. Yleistykset, jotka koskevat tv-väkivallan vaiku- tuksia katsojiinsa yleensä, tuntuvat absurdeilta, koska ei ole yleistä vaikutusta. Koko vaikutus-skeema hajotetaan kysymyksiin: kuka katsoo mitä, milloin, missä ja minkälaisessa seurassa. Ts. käyttöyhteys nousee keskeiseen asemaan.

Ottakaamme ikä esimerkiksi.

Eräässä kansainvälisessä nuorten television katselua koskeneessa tut- kimuksessa saatiin tulokseksi, että nuoret ovat kiinnostuneita television tarjonnasta riippuen murrosiän eri vaiheista. Noin 12-13 vuotiaana vähenee tv:n katselu romahdusmai- sesti alkaakseen taas kasvaa 16 vuoden vaiheilla (Roe 1983b, 73-100b, 97-100). Ohjelma-anti ei vetoa tämän ikäisiin, tarjonnan muoto ei vastaa 12-16 -vuotiaitten sosiaalista tilannetta ja mielikuvi- tusmaailmaa. Televisiohan on etu- päässä perhekontekstin viestin, jonka standardiohjelmisto on sen mukainen: siinä ei ole paljon sellaista joka erityisesti puhuttelisi tätä ikäryhmit- tymää. Perhekeskeisyys on yksinker- taisesti ristiriidassa näiden nuorten (kehityopsykologisten) tarpeiden kanssa, esim. ympäristön hallinnan tarpeen kanssa (Hautamäki 1980). Elämänkysymykset on käsiteltävä samanikäisryhmissä aikuisvalvonnan ulottumattomissa.

Television tilalle nousevat toiset viestimet ja sisällöt: musiikki, elo- kuva ja videot. Lapset ja nuoriso alkavat hahmottaa uudella tavalla. Simon Frith (1981) manaa tässä kohtaa sosiologian analyysiin ilon, juhlan ja rajojen ylittämisen käsit- teitä. Erityisesti tässä ikävaiheessa musiikki on tanssin, ekstaasin ja elämyksellisyyden väline.

Tässä on myös videon sauma. Se ei kunnioita tv:n aikaan ja paik- kaan sitoutuneisuutta: täysin uudet käyttöyhteydet tulevat mahdollisiksi.

Siksi se on sovelias nuorille, jotka kärsivät kouluhaluttomuudesta ja ovat kyllästyneitä perhekeskeisyyteen.

Monet tutkimukset kertovat, että videon käyttö jakaantuu epätaisisesti koululaisten keskuudessa. Suurkuluttajat eroavat enemmistöstä suosimalla kauhu-, väkivalta- ja pornografisia elokuvia. Eikä liene yllättävää, että nämä suurkuluttajat (joista enemmistö oli poikia) eivät halua sopeutua koulun edustamiin suorituskriteereihin ja kuriin.

Mutta kumpi oli ensin: muna vai kana ja missä oli kukko? Keith Roe esittää, että heikko kouluun suuntautuminen vahvistaa videoihin suuntautumista. Ongelmat ovat nousseet aiemmin. Mutta koulu on tylsä ja tuntuu merkityksettömältä tämän ryhmän näkökulmasta, mikä luo maaperää videoiden suosimiselle. Roe siis korostaa koulukokemusten merkitystä nuorten viestintäkäytössä (Roe 1983b).

Kovan kaman valinta ei tietenkään ole sattuma. Väkivallan ja pornon suosimisella otetaan etäisyyttä koulun edustamiin moraalisiin koodeihin. Ryhmän toiminta organisoituu katsomistilanteen ympärille, sillä on merkityksensä ryhmän muodostumisessa ja prosessissa, jossa koulunvastainen profiili luodaan, kehitetään ja vahvistetaan. Katsomistilanne on rituaali, miehuuskoe, joka toistetaan kerta kerran jälkeen. Kovan väkivallan katsominen kuuluu kovisten kulttuuriin kompetenssiin riippumatta painajaisista, ahdistuksesta ja pahoinvoinnista, jotka kuvaaruudella nähty ja katsottu voi laukaista (mt.).

(3) Analyysin eriyttäminen voi koskea myös itse vastaanottokykyä. Voidaan olettaa, että uusien viestintäkäytön edellyttää käyttäjältä uudenlaisia kvalifikaatioita ja kompetensseja. Kognitiivinen

psykologia tähdentää, että kuvallinen viestintä kehkeyttää uusia ihmisen tiedonmuokkaamisen tapoja. Sen sijaan että tietoyksikköjä otetaan vastaan toinen toisensa jälkeen, sarjassa ja yhdestä lähteestä kerrallaan (sarjaprosessointi, esim. kirjan lukeminen), tv-kuva lähettää ainesta useasta lähteestä kerrallaan usean aistin vastaanotettavaksi samanaikaisesti (rinnakkainprosessointi) (Hoikkala 1985). Se mikä on äidinmaitoa lapsille ja nuorille - voi olla kitkerää kalkkia monelle aikuiselle?

(c) Viimeiset kommenttimme koskevat Postmanin nk. pedagogista strategiaa ja sitä mitä hän itse asiassa haluaa suojata lapsuuden pelastamisella. Postman väittää, että häpeä on mekanismi barbarian hillitsemiseksi. Kun häpeä vähenee, vähenee myös hyvän käytöksen merkitys. Tällä Postman tarkoittaa esim. pöytätapoja, huoliteltua puhetta, itsehillintää. Hyvät käyttäytymistavat luovat "hierarkisen sosiaalisen järjestyksen" (Postman 1985b, 94-97). Tämä näyttää täysin unohtuneen Postmania koskevasta suomalaisesta julkisesta keskustelusta. Postmanilla ei ole selvää pedagogista ohjelmaa. Mutta hänen ajatuksensa johtavat vaatimukseen vahvistaa porvarillista ydinperhettä ja sukupolvien välisten hierarkisten suhteiden palautumiseen. On perusteltua kysyä, ovatko tällaiset menneen ajan ihanteet edes realisoitavissa, vaikka tahtoa riittäisi.

Postman on eniten huolissaan siitä, että lasten kontrollointi herpaantuu. Koko maailman paljastaminen "rajoituksitta kaikille synnyttää omat vaaransa ja ennen kaikkea tekee lapsuuden tulevaisuuden ongelmalliseksi" (mt. 96). Ratkaisuksi tunnutaan tarjottavan ennen muuta familismia. Toiseksi tulevat ammattiauttajat. Tällaiset argumentit ovat sukua ruotsalaiselle nk. nor-

midebatille (keskustelu, joka 1980-luvun alussa koski nuorison normittomuutta - ks. Fornäs ym. 1984). Postmanin hengessä manataan erityisesti kansalaisyhteiskuntaa avuksi (suomalaisessa keskustelussa vaaditaan enemmän valtiota apuun nuorison moraalien kohottamiseksi). Ydinperhe on saatettava kuntoon ja vahvaksi, lähiyhteisölle on luotava nuoria ohjaava ja valvova ote.

Mutta kenen moraalista on silloin kysymys? Sitä Postman ei mieti. Hän tuntuu ajattelevan että on olemassa ennalta annettuja normeja valmiina sovellettaviksi. Vaikka hänen näkökulmansa on historiallinen, tuntuu hän epähistoriallistavan ja yleistävän oman sukupolvensa normit ainoina tähän päivään päteviksi ja toimiviksi. Samalla hän tulee poissulkeneeksi itsenäisten, omiin ja ajankohdan kokemuksiin perustuvien, omilla jaloillaan seisovien ja jäsenilleen merkityksellisten nuorisokulttuurien mahdollisuuden.

Postmanin pelko, että aikuiset menettävät otteensa lapsistaan, voidaan zieheläisittän tulkita peloksi sitä kohtaan, että tämän päivän lapset voivat olla aiempaa helpommin kriittisiä ja omapäisiä aikuisiin nähden. Auktoriteettiuskollisuushan ei toimi lainkaan niin kuin se toimi esim. 30 vuotta sitten.

Tämän mukaan Postman siis puolustaisi "aikuisia" (mitä aikuisia?) - uhattua aikuisuutta ...

Viitteet

Artikkeli on muuan tulos Pohjoismaisen kesäakatemian (Nordisk Sommaruniversitet) nk. nuorisokulttuurikretsin ("Ungdomskultur, ungdomsuppror och ungdomspolitik) toiminnasta Helsingissä.

¹Otsikko on ristiriitainen. Pääotsikossa Postman puhuu dramaattisesti lapsuuden katoamisesta ("disappearance"). Alaosti-

kossa hän on varovaisempi: lasten elämä muuttuu ("changing").

Tämä on aiheuttanut kääntäjille päänvaivaa. Ruotsiksi otsikko on nostalgisesti ja lyyrisesti: *Den förlorade barndomen*, norjaksi *Den tapte barndomen*. Suomeksi se on jotakuinkin epäonnistuneesti: *Lyhenevä lapsuus*. Yhtä hyvin Postmanin ajatelmat voisi otsikoida *Pitenevä lapsuus*, koska hänen mukaansa lapsuuden ja aikuisuuden väliset rajat ovat häipymässä.

²Nimenomaan samaan tapaan ovat *Helsingin Sanomien* 'alakerran yläkertalaiset' useaan otteeseen käyttäneet Postmanin ajatelmia arvovaltaisena, tieteellisenä auktoriteetinomaisena perusteena huolelle, että myös Suomen lapsille on käymässä jotenkin hullusti (ks. esim. HS 29.6.1985; HS 1.2.1986; HS 8.4.1986).

Kirjallisuus

ADORNO, Theodor W. *Televisions and the Patterns of Mass Culture*. Teoksessa ROSENBERG, B & WHITE, D. (ed.). *Mass Culture*. Illinois, 1957.

ADORNO, Theodor W. & HORKHEIMER, Max. *Upplysningens dialektik*, Göteborg, 1981.

ALLARDT, Erik. *Samhällstruktur och sociala spänningar*. Helsingfors, 1965.

FORNÄS, Johan, LINDBERG, Ulf, SERNHEDE, Ove (red.). *Ungdomskultur: Identitet och motstånd*. Stockholm, 1984.

HOIKKALA, Tommi. *Videon imu*. Teoksessa VEPSÄLÄINEN, Sirkku (toim.). *Näe enemmän. Televisiokasvatuksen opas*. Oy Yleisradio Ab. Helsinki, 1985.

HOIKKALA, Tommi. *Uusi nuoriso ja epätavanomainen oppiminen - "Never as good as the first time" ...* *Tiede & Edistys* 11(1986), s. 133-139.

KOTKAVIRTA, Jussi. *Moderni ja postmoderni lapsuus? Jyväskylän ylioppilaslehti* 1985:13, 2.10.1985.

MARCUSE, Herbert. *One Dimensional Man*. London, 1968.

MÖRSÄRI, Hilja. *Televisio- ja videolapset koulussa*. Kulttuurin vuosikirja 84, s. 42-47, Helsinki 1984.

POSTMAN, Neil. *Teaching as a Conserving Activity*. New York, 1979.

POSTMAN, Neil. *Skolan och kulturarvet: om vikten at motverka massmedia*

- i barnens liv. Stockholm, 1980.
- POSTMAN, Neil. The Disappearance of Childhood. How TV is changing children's lives. New York, 1982.
- POSTMAN, Neil. Den förlorade barn-
domen. Arlöf 1984.
- POSTMAN, Neil. Amusing Ourselves
to Death. New York, 1985.
- POSTMAN, Neil. Lyhenevä lapsuus. Juva
1985b.
- POSTMAN, Neil & WEINGARTNER,
Charles. Teaching as a Subversive Acti-
vity. New York, 1967.
- POSTMAN, Neil & WEINGARTNER,
Charles. Uutta luova opetus. Helsinki,
1970.
- POSTMAN, Neil & WEINGARTNER,
Charles. The School Book. New York,
1973.
- ROE, Keith. The Influence of Video
Technology in Adolescence. Media panel
report nr. 27. Lunds universitet, socio-
logiska institutionen. 1983a.
- ROE, Keith. The Mass Media and Ado-
lescent Schooling: Conflict or Co-exis-
tence? Stockholm, 1983b.
- TIGERSTEDT, Christoffer, HOIKKALA,
Tommi, RAHKONEN, Ossi & TUOR-
MAA, Jussi: Invändningar mot Neil
Postmans barndomsteori. Nordisk Forum
46(1985), s. 51-55,.
- ZIEHE, Thomas & STUBENRAUCH,
Herbert. Ny ungdom og usaedvanlige
laereprocesser. Kulturel frisaettelse
og subjektivitet. Viborg, 1983.